

čtenář v recenzované práci postrádat. (Srovnej G. G. Šakarjan, Filozofskij aspekt teorii tvorčestva, Voprosy filosofii, 1980/11, s. 105—111, zvláště pak V. N. Puškin, Evristika — nauka o tvorčeskom myšlenii, Izd. polit. lit., Moskva 1967; viz také I. P. Kalošina, Struktura i mehanizmy tvorčeskoj dejatel'nosti, Izd. Mosk. inv., 1983, aj.)

Autorka připojila ke své práci seznam použité a doporučené literatury. Je si jistě vědoma toho, že jenom marxisticko-leninská literatura o analyzovaném problému je daleko bohatší. Dvou prvých ze tří výše uvedených publikací však přece jen měla asi „použít“.

Autorka by měla při eventuální přípravě nového vydání uvážit, zda doplnit či nedoplnit tvrzení, že „Čas... je historickou kategorií, která vyplývá z ontologové podstaty lidské praktické činnosti“ (s. 55), konstatováním, že čas je především objektivní formou existence hmoty, tj. historie neživé i živé přírody, a také lidských dějin. Toto zúžené pojetí času (historického času) jen na jeho historickomaterialistické pojmání by se mohlo vykládat jako produkt autorčiny tendence k nežádoucí izolaci historického materialismu od materialismu dialektického.

Citát z českého překladu Marxovy a Engelsovy „Německé ideologie“ (v 3. pozn. na s. 40: „Lidé produkují své představy, ideje atd., ale skuteční, působící lidé, podmínění určitým vývojem svých výrobních sil a jim odpovídajících styků až po jejich nejrozvinutější formy“, Spisy 3, 1958, s. 40) je uveden přesně. Autorka si však asi měla uvědomit, že v této podobě (bez souvislosti s tím, co mu předchází a co po něm následuje) může mít také význam souvětí, v němž po „ale“ chybí holý přísudek. Srovnáním s originálem se dá lehce zjistit, že to „ale (aber)“ není spojkou běžného souřadného souvětí odporovachho, ale má spíše význam vysvětlovacího „tedy“; v originále to jednoznačně vyplývá též z toho, že překladatelovu slovu „podmínění“ zde odpovídají slova „wie sie bedingt sind“. (Autorem překladu je Zbyněk Sekal.) Autorce tedy nevytýkáme nepřesnost citace, ale domníváme se, že měla citát srovnat s originálem a doprovodit jej stručným komentářem.

Přes naše dílčí doporučení a připomínky představuje knížka *Libuše Ročková* bohatý zdroj informací i úspěšný pokus zamyslet se neotřele, a proto podnětně nad otázkou, jejíž význam stále více roste, a nadále poroste. Čím budou mít lidé více času na rozvoj svého tvůrčího myšlení, tím budou vyvíjet bohatší, vskutku tvořivou aktivitu, a to nejen ve výrobě, při přestavbě společnosti, ve vědě a v technice, ale i v umění.

Jiří Četl

Integration of Science and the Systems Approach (eds. Z. Javůrek, A. D. Ursul, J. Zeman). Academia, Prague 1984, 260 pp.

The annotated book is an international collection of papers; it „summarizes the research... concerning integration processes in scientific cognition in relation to systems approach“ (p. 9).

The book is divided into two parts. Part I, entitled „Integrative Functions of Science“ is more general and includes the following contributions: P. N. Fedoseyev (USSR), Philosophy and the Integration of Knowledge; H. Hörz (GDR), Philosophy and the Synthesis of Cognition; A. D. Ursul (USSR), The Integrative Funktion of Philosophy; S. N. Smirnov (USSR), The Main Forms of Interdisciplinary Development of Modern Science; J. Zelený (CSSR), Remarks on the Dialectical-Materialist Type of Rationality; J. Zeman (CSSR), Integration of Cognition and Materialist Monism; I. Zapletal (CSSR), The Methodology of Systems Research and Mathematization. — Part II, entitled „Integrative Processes in Science and Systems Approach“, is more special. It encompasses the papers: V. N. Sadovsky (USSR), Philosophical Systems Principle, Systems Approach and General System Theory; Z. Javůrek (CSSR), The Dialectics of the Development of Science and the Systems Approach; J. Stachová (CSSR), The Role of General Scientific Concepts in the Integration Process in Science; J. Puršová (CSSR), Contemporary System Concepts and the Integration of Scientific Knowledge; G. I. Ruzavin, Functions of Abstract Structures in the Integration and Mathematization of Scientific Knowledge; V. S. Tyukhtin (USSR), Systems Theory and Cybernetics; B. S. Ukraintsev (USSR), The Connection between Natural and Social Sciences in Technological Knowledge.

In all studies, or in some their parts at least, interesting problems are analysed creatively. The names of translators are not published. In the copy we read, no list of errata has been found, although there are misprints in it.

We recommend the book to the philosophers and scientists interested in general methodology.

Jiří Cetil

Oliver Tenzer, Karel Petružína: Svět moderního myšlení. Mladá fronta, Praha 1984. 259 stran.

Autoři recenzované knihy se pokusili zmapovat z jistého úhlu svět subjektivní reality, který není pouhým zrcadlem nastaveným objektivní realitě, ale složitou poznávací optikou, ve které se výchozí podněty lámou prizmatem společenských potřeb a cílů, takže věci a jevy přírodního světa získávají nové podstatné úrovně vztahením ke společensko-lidskému světu. Ukazuje se, že stejně relevantní jako reflexe zákonitostí „vnějšího“ světa je reflexe podstaty poznávacího procesu, prvků tohoto procesu a determinant, které jej ovlivňují.

Právě proto autoři již v první kapitole — „Tvorba myšlenek a rozvoj společnosti“ — zdůrazňují význam sebereflexe poznávacích schopností a faktorů, které je podmiňují. Poznat svět myšlení není jistě samoučelem, ale jen prostředkem, jak dosáhnout větší efektivitv při řešení společenských problémů a zejména globálních světových problémů. Avšak jediné aktivizací našeho „vnitřního“ světa a všech komponentů (nejen racionálních), které k němu patří, lze dosáhnout ve vztahu k objektivní realitě dál, ale zejména hlouběji směřem k podstatě věcí a procesů. Souhlasím s autory, že vedle oblastí probádaných, resp. relativně probádaných, existuje ještě mnoho neznámého, nad čímž se ještě vznáší přízrak tajemnosti a magičnosti, který přitahuje celkem zákonitě zájem i pokusy o interpretaci daného jevu. Nemohu však souhlasit s tvrzením: „Zájem o tyto jevy (autoři uvádějí jako příklad všechny vědy parapsychologické — A. L.) považujeme za moderní druh náboženství“ (s. 16). Samotný zájem o odhalení něčeho tajemného, neznámého vyvěrá z jiných pohnutek než z náboženských, jediné snad interpretace může být v duchu náboženství nebo idealismu či vědeckosti, materialismu. Sami autoři v další větě píší: „Lidský zájem o nadpřirozené je však přirozený“ (s. 16). Rovněž se mi zdá problematická teze, že „tvořivost, pokrok a vývoj jsou v samé povaze podstaty člověka (...) proto není nutno ji motivovat a stimulovat, ale je nutno odstraňovat překážky“ (s. 38). Jistě je tvořivost jako potence přítomna v člověku, ale než se stane skutečností s jejími společensky významnými produkty, bývá jistým způsobem motivována, stimulována, dokonce i „nepřirozené bariéry“ (s. 38) mohou působit jako stimuly či jeden ze stimulů (např. Balzac psal částečně proto, aby unikl vězení pro dlužníky). I když je nanejvýš správné odstraňovat tyto „nepřirozené“ překážky a připravovat tak optimální půdu pro rozvoj lidské tvořivosti a sociálnětácká skutečnost má pro to velmi dobré předpoklady, je současně s tím nanejvýš nutné vhodným způsobem a ve vhodný čas motivovat člověka, aby jednal aktivně a tvořivě, aby překračoval danost fakticity, zaběhnutý způsob bytí, tedy zejména v době, kdy jeho tvořivost začíná uhasínat.

Druhá kapitola — „Jak vzniká myšlenka. Technologie myšlení. Logiké techné“ — je věnována samotnému procesu myšlení. Začíná základními biofyziologickými poznatky o lidském mozku jako orgánu myšlení (z pozic neuropsychologie, psychologie, psychiatrie), pokračuje ve směru vymezení kategorií myšlení, rozum, vědomí, jejich dialektického pohybu, aby nakonec byl tento pohyb ukotven jako odraz objektivní reality, jako odraz rozporů, které jsou imanentní této skutečnosti: „Myšlení ve své podstatě je dialekticky rozporné a základem této rozpornosti je dialektika subjektivního a objektivního, historického a aktuálního. Dialektické myšlení překonává protikladnost vědomí a předmětu na každém stupni historické praxe“ (s. 121). Přes optimismus — potvrzovaný praxí — spojovaný s výsledky našeho poznávacího úsilí jakožto odrazu něčeho mimomyšlenkového, zdá se mi ovšem až příliš optimistické tvrdit, že „myšlenkový svět... má schopnost zachytit veškerou (podtrženo mnou) bohatost vztahů... objektivní reality“ (s. 122), což je opět potvrzováno praxí.